

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського**  
**«Харківський авіаційний інститут»**

О.С. Кочарян, М.Є. Жидко,  
І.В. Абдурахманова, С. Г. Харченко

**МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ**  
**У СІМЕЙНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ**

Навчальний посібник

Харків «ХАІ» 2010

ББК 88.56

Методики психодіагностики в сімейному консультуванні: навч. посіб. / О.С. Кочарян, М.Є. Жидко, І.В. Абдурахманова, С.Г. Харченко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2010. - 40 с.

Розглянуто методики психодіагностики емоційної сфери шлюбно-сімейних відносин, особливостей міжособистісних відносин, а також сексуально-еротичної сфери та ставлення до батьківських обов'язків.

Для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» очної та заочної форм навчання з курсу «Психологія сім'ї», «Основи психологічного консультування і психотерапії», а також як додатковий матеріал при самостійній роботі студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «фахівець» і «магістр» у курсах «Психологія розвитку», «Психологія девіантної та делінквентної поведінки».

Табл. 4. Бібліогр.: 8 назв

Рецензенти: д-р пед. наук, проф. О.Г. Романовський,  
д-р психол. наук, проф. О.Ф. Іванова

© Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського  
«Харківський авіаційний інститут», 2010 р.

## ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Методики психодіагностики емоційної сфери шлюбно-сімейних стосунків.....	7
2. Методики психодіагностики сфери міжособистісних стосунків у сім'ї.....	11
3. Методики психодіагностики ставлення до вагітності й батьківства.....	23
Бібліографічний список.....	39

## ВСТУП

*Отношение к другому человеку, к людям составляет основную ткань человеческой жизни, ее сердцевину. «Сердце» человека все соткано из его человеческих отношений к другим людям; то, чего оно стоит, целиком определяется тем, к каким человеческим отношениям человек стремится, какие отношения к людям, к другому человеку он способен устанавливать. Психологический анализ человеческой жизни, направленный на раскрытие отношений к другим людям, составляет ядро подлинной психологии.*

С.Л. Рубинштейн

Незважаючи на очевидну важливість сім'ї в розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому, а також окремі філософські, антропологічні й історичні дослідження, брак і сім'я стали предметом цілеспрямованого наукового дослідження лише в 60-70-х рр. ХХ ст. У СРСР, як і у всьому світі, ці проблеми спочатку вивчалися психіатрами, соціологами, педагогами і т.д., тоді як психологічна складова розглядалася як вторинна або взагалі виносилася за дужки аналізу. У результаті створилася ситуація, коли, з одного боку, творчий багаж накопичених знань щодо проблем шлюбно-сімейних відносин досить великий і всілякий, але, з іншого боку, психологія сім'ї як навчальний курс у вітчизняній психології практично не подана і методично не забезпечена. Як відзначає Л.Б. Шнейдер, «подспудно даже существовало пренебрежение к данной отрасли науки – как не самостоятельной и не перспективной. Это объяснялось тем, что экспериментальные методы в изучении семьи трудноприменимы, личный опыт неубедителен, опросные методы недостоверны. Психологическое познание ориентировалось на фундаментальную науку, изучающую личность, деятельность, группу, закономерности психического развития. Семейная психология рассматривалась лишь попутно» [8,с.4].

Лише із середини 80-х рр. психологія сім'ї починає розвиватися і як теорія, і як практика. «Психотерапевтичний бум», що стався в 90-ті роки, ще більше посилив інтерес до проблем сім'ї, створивши, у свою чергу, і новий ряд об'єктивних і суб'єктивних проблем. По-перше, зрозумілість і легкість вивчення предмета, що здається доступним, залучають до нього величезну кількість дилетантів, що зводять нау-

кову дисципліну до рівня особистих одкровень, життєвих узагальнень або сенсаційних ідей. По-друге, інформаційний вакуум у практиці вітчизняної психології сім'ї досить швидко заповнився безліччю прямих запозичень із західних шкіл, не завжди адекватно перенесених на ґрунт нашої реальності. По-третє, особливістю генезу психології сім'ї є те, що практичний запит майже завжди випереджав наукові дослідження, у зв'язку з чим методологічно та методично вона являє собою дуже різномірний матеріал. Тому сьогодні існує цілий комплекс дисциплін, що вивчають сім'ю і шлюб, – соціологія сім'ї, сексологія, родинна педагогіка тощо. У цих галузях наукового знання немає єдності як через складність предмета вивчення, так і через відсутність єдиних принципів аналізу. І, нарешті, по-четверте, саме поняття «сім'я» має різні грані залежно від масштабу і точки розгляду.

Потреба в знаннях з психології сім'ї в українському суспільстві є надзвичайно великою. Згідно з даними Державного комітету статистики число українців щорік катастрофічно зменшується (якщо в 2002 р., коли проводився останній перепис, в Україні жило понад 48 мільйонів чоловік, то в 2007 р. їх налічувалося вже 46 мільйонів 490 тисяч). За даними Інституту демографії і соціальних досліджень Національної академії наук України, за період з 1991 по 2006 рр. частка дітей, що з'явилися у батьків, які не знаходилися в зареєстрованому шлюбі, зросла з 12 до 21%. Показник розлучень в Україні удвічі перевищує аналогічні показники країн Європейського Союзу. Дослідження Українського інституту соціальних досліджень демонструють, що чверть молодих людей віком до 35 років вважають традиційний шлюб застарілим; в офіційному шлюбі перебувають лише два дорослих громадянина з трьох (65%). За кількістю емігрантів Україна давно перевершила кількість емігрантів з Росії і перевершує зараз єврейську еміграцію в США (емігрують в основному жінки репродуктивного віку). Більше 100 тис. дітей в Україні – це діти-сироти або позбавлені батьківської турботи. Серед цих дітей лише 10% – це діти, батьки яких померли; в останніх батьки живі. 21% дітей живе в неповних сім'ях. Більше 60 тис. сімей живуть у складних життєвих обставинах, коли батьки не працюють, вживають алкоголь або мають проблеми з наркозалежністю. Крім того, на початок 2008 р. більше 8 тисяч неповнолітніх знаходяться за ґратами. За останні десять років кількість ВІЛ-інфікованих дітей зросла з 94 до майже двох тисяч.

Застосування наукових методів до вивчення сім'ї спричиняє цілий ряд проблем, які пов'язані: 1) з розробленням і впровадженням такого діагностичного інструментарію, який би не завдавав збитку респондентам в їхньому родинному житті; 2) з впливом самого факту участі випробовуваних у дослідженні на їхні внутрішньосімейні сто-

сунки і психічний стан; 3) з характером взаємодії експериментатора на спосіб життя в сім'ї, близькість й інтимні стосунки.

З урахуванням цього в даному навчальному посібнику наведено методи та методики, перевірені й відібрані багатолітнім досвідом практичної роботи авторів. Кожна з методик є одним із завдань, призначених для самостійної практичної роботи в курсі «Психологія сім'ї».

# 1. МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

*...Идеальные отношения в браке возможны только тогда, когда они не являются необходимым условием выживания человека.*

И. Ялом

## 1.1. Методика «Опитувальник тріади кохання за Стернбергом»

*Інструкція:* «Вільні місця залишені для ім'я людини, з якою вас пов'язують любовні стосунки. Оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 9, де 1 означає «зовсім ні», 5 – «помірно», а 9, – «дуже сильно». Останні бали можна використовувати для проміжних оцінок».

*Текст опитувальника*

1. Я бажаю \_\_\_\_ усілякого благополуччя.
2. У мене теплі стосунки з \_\_\_\_ .
3. Я завжди можу розраховувати на підтримку \_\_\_\_.
4. \_\_\_\_ завжди може розраховувати на мою підтримку.
5. Я готовий(а) багатьом пожертвувати для \_\_\_\_.
6. Я отримую значну емоційну підтримку від \_\_\_\_.
7. Я надаю значну емоційну підтримку \_\_\_\_.
8. Я добре ладнаю з \_\_\_\_ .
9. Я дуже ціную роль \_\_\_\_ у моєму житті.
10. Я відчуваю свою близькість до \_\_\_\_.
11. Мої стосунки з \_\_\_\_ цілком мене влаштовують.
12. Я відчуваю, що дійсно розумію \_\_\_\_.
13. Я відчуваю, що \_\_\_\_ дійсно мене розуміє.
14. Я відчуваю, що дійсно можу довіряти \_\_\_\_.
15. Я ділюся з \_\_ своїми глибоко особистими переживаннями.
16. Мені досить побачити \_\_\_\_, аби прийти в збудження.
17. Я дуже часто думаю про \_\_\_\_.
18. Мої стосунки з \_\_\_\_ є дуже романтичними.
19. Я визнаю \_\_\_\_ дуже привабливим.
20. Я ідеалізую \_\_\_\_.
21. Я не можу собі уявити, аби хтось інший зробив мене такою (ним) щасливою(им), як \_\_\_\_.
22. Я хочу бути з \_\_\_\_ і ні з ким іншим.
23. Для мене немає нічого важливішого за мої стосунки з \_\_\_\_.
24. Мені особливо приємний фізичний контакт з \_\_\_\_.
25. У моїх стосунках з \_\_\_\_ є щось чарівне.

26. Я обожнюю \_\_\_\_.
27. Я не можу уявити собі життя без \_\_\_\_\_.
28. Наші стосунки з \_\_\_\_ можна назвати пристрасстю.
29. Коли я дивлюся фільми або читаю книги про кохання, я думаю про \_\_\_\_.
30. У мене часто виникають сексуальні фантазії, пов'язані з \_\_\_\_\_.
31. Я знаю, що я люблю \_\_\_\_.
32. Я твердо вирішив(а) підтримувати стосунки з \_\_\_\_.
33. Я люблю \_\_\_\_ і нікому не дозволю стати між нами.
34. Я упевнений (а) в постійності моїх стосунків \_\_\_\_\_.
35. Я не можу собі уявити, що може завадити збереженню моєї відданості \_\_\_\_\_.
36. Я сподіваюся зберегти любов \_\_\_\_\_ до кінця моїх днів.
37. Я завжди відчуватиму глибоку відповідальність за \_\_\_\_\_.
38. Я вважаю свою відданість \_\_\_\_\_ дуже сильною.
39. Я не можу уявити собі, що мої стосунки з \_\_\_\_\_ можуть закінчитися.
40. Я упевнений (а) в своїй любові до \_\_\_\_\_.
41. Я вважаю свій зв'язок з \_\_\_\_\_ постійним.
42. Я вважаю свої стосунки з \_\_\_\_\_ хорошим рішенням.
43. Я переживаю почуття відповідальності за \_\_\_\_\_.
44. Я маю намір продовжити свій зв'язок з \_\_\_\_\_.
45. Навіть коли я сварюся з \_\_\_\_\_, у мене не виникає бажання порушити вірність.

*Оброблення:* пункти 1-15 оцінюють близькість, 16-30 – пристрассть, а 31-45 – служать для оцінки третього компонента тріади. Бали за кожною шкалою складають і ділять суму на 15.

## **1.2. Методика «Стан, що зумовлений сімейними відносинами»**

*Інструкція:* «У думках поверніться додому в сім'ю. Пригадайте відчуття, з якими Ви відкриваєте двері будинку, з якими згадуєте домашні справи на роботі. Як Ви себе відчуваєте у вихідні дні та вечорами? Загалом, пригадайте все Ваше родинне життя. Яким Ви себе відчуваєте найчастіше? Відзначте на шкалах відповідні бали».

Властивості	0	1	2	3	4	5	6	7	Властивості	од
Задоволений	0	1	2	3	4	5	6	7	Незадоволений	У
Спокійний	0	1	2	3	4	5	6	7	Стурбований	Т
Напружений	0	1	2	3	4	5	6	7	Розслаблений	Н



Властивості	0	1	2	3	4	5	6	7	Властивості	од
Радісний	0	1	2	3	4	5	6	7	Сумний	У
Потрібний	0	1	2	3	4	5	6	7	Зайвий	Т
Відпочивший	0	1	2	3	4	5	6	7	Втомлений	Н
Здоровий	0	1	2	3	4	5	6	7	Захворівший	У
Сміливий	0	1	2	3	4	5	6	7	Несміливий	Т
Безтурботний	0	1	2	3	4	5	6	7	Стурбований	Н
Поганий	0	1	2	3	4	5	6	7	Добрий	У
Швидкий	0	1	2	3	4	5	6	7	Роззява	Т
Вільний	0	1	2	3	4	5	6	7	Занятий	Н

*Примітка:* У – загальне незадоволення сімейною ситуацією; Т – сімейна тривожність; Н – нервово-психічна напруженість, що зумовлюється сімейною ситуацією і відноситься до сім'ї.

### **1.3. Методика «Опитувальник задоволеності шлюбом» (за В.В. Століним, Т.Л. Романовою, Г.П. Бутенко)**

Результати обстеження за допомогою даного опитувальника дозволяють судити про те, яким є загальний емоційний стан людини в шлюбі.

В опитувальнику 24 твердження, кожному з них відповідають три можливі варіанти відповідей на них: а) правильно, б) неправильно, в) не знаю. У тексті опитувальника вони можуть даватися в децю інших формулюваннях і в іншому порядку. Випробовуваний, читаючи опитувальник, має за допомогою даних думок висловити свою згоду або незгоду з відповідними твердженнями.

#### *Текст опитувальника*

1. Коли люди довго живуть разом один з одним, як це відбувається у шлюбі, вони неминуче з часом утрачають гостроту сприйняття один одного, а їхнє взаєморозуміння порушується: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

2. Ваші стосунки з чоловіком (дружиною) приносять Вам: а) занепокоєння і страждання, б) важко відповісти, в) радість і задоволення.

3. Родичі та друзі оцінюють Ваш шлюб як: а) вдалий, б) щось середнє, в) невдалий.

4. Якби Ви могли, то чимало змінили б у характері Вашого чоловіка (дружини): а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

5. Одна з проблем сучасного шлюбу полягає в тому, що з часом все стає в ньому менш привабливим, в тому числі сексуальні стосунки з чоловіком (дружиною): а) згоден, б) важко сказати, в) не згоден.

6. Коли Ви порівнюєте Ваше родинне життя з родинним життям Ваших друзів і знайомих, то Вам здається, що Ви: а) нещасніші за інших, б) важко сказати, в) щасливіші за інших.

7. Життя без сім'ї і близької людини – дуже дорога ціна за повну самостійність: а) правильно, б) важко сказати, в) неправильно.

8. Я вважаю, що без мене життя мого чоловіка (дружини) було б неповноцінним: а) згоден, б) не знаю, в) не згоден.

9. Більшість людей обманюються в своїх чеканнях відносно шлюбу: а) правильно, б) важко сказати, в) неправильно.

10. Ви давно вже думаєте про розлучення, і лише ряд обставин заважає Вам прийняти рішення: а) правильно, б) важко сказати, в) неправильно.

11. Якби Вам знову довелося одружитися, то Вашою дружиною (чоловіком) стала(в) би: а) інша людина, б) не знаю, в) та ж сама людина.

12. Ви пишаєтеся тим, що поряд із Вами знаходиться така людина, як Ваш чоловік (дружина): а) правильно, б) важко сказати, в) неправильно.

13. Недоліки мого чоловіка (дружини), на жаль, переважають його (її) переваги: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

14. Основні перешкоди для нашого щасливого життя полягають у характері мого чоловіка (дружини): а) згоден, б) важко сказати, в) не згоден.

15. Первинні почуття, з якими Ви одружувалися, з часом посилілися: а) згоден, б) не знаю, в) не згоден.

16. Шлюб зменшує творчий потенціал людини і його можливості: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

17. Мій чоловік (дружина) має такі достоїнства, які компенсують його недоліки: а) згоден, б) важко сказати, в) не згоден.

18. У моєму шлюбі з емоційною підтримкою один одного не все, на жаль, гаразд: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

19. Мені здається, що мій чоловік (дружина) часто робить дурниці: говорить невлад, недоречно жартує і т.п.: а) згоден, б) важко сказати, в) не згоден.

20. Моє родинне життя мало залежить від моєї волі: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

21. Моє родинне життя виявилось не таким, яке я очікував (а): а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

22. Не мають рації ті, хто вважає, що людина в сім'ї не може розраховувати на пошану до себе: а) згоден, б) важко сказати, в) не згоден.

23. Як правило, оточення мого чоловіка (дружини) приносить мені задоволення: а) згоден, б) не знаю, в) не згоден.

24. У моєму подружньому житті немає і не було жодного світлого моменту: а) правильно, б) не знаю, в) неправильно.

### *Оброблення і оцінювання результатів*

Якщо вибраний випробовуваним варіант відповіді збігається з ключовим (ці відповіді наведено нижче), то даний випробовуваний отримує 2 бали. Якщо він обрав проміжний варіант відповіді (варіант «б») – 1 бал. За відповідь, що не збігається ні з ключовою, ні з проміжною, випробовуваний отримує 0 балів.

Ключові відповіді: 1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 11в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

За сумою отриманих балів таким чином оцінюється задоволеність шлюбом:

0-16 балів – повна незадоволеність;

17-22 бали – значна незадоволеність;

23-26 балів – швидше незадоволеність, ніж задоволеність.

27-28 балів – часткова задоволеність, часткова (приблизно в рівній мірі) незадоволеність.

29-32 бали – швидше задоволеність, ніж незадоволеність.

33-38 балів – значна задоволеність.

39-48 балів – практично повна задоволеність.

## **2. МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ СФЕРИ МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У СІМ'Ї**

*Любовь – вещь идеальная,  
супружество – реальная; смешение  
реального с идеальным никогда не  
происходит безнаказанно.*

И. Гете

### **2.1. Методика сімейної соціограми**

Методика відноситься до малюнкових проєктивних методик. Вона дозволяє виявити положення суб'єкта в системі міжособистісних стосунків і характер комунікацій в сім'ї – прямий або опосередкований.

Випробовуваним дають бланк із намальованим колом діаметром 110 мм.

*Інструкція:* «На аркуші перед Вами зображено коло. Намалюйте в ньому самого себе і членів своєї сім'ї у формі кружків і підпишіть їх іменами». Члени сім'ї виконують це завдання, не радячись один з одним.

Критерії, за якими виробляють оцінку результатів психодіагностики:

- 1) число членів сім'ї, які потрапили в площу кола;
- 2) величина кружків;
- 3) розташування кружків відносно один одного;
- 4) дистанція між ними.

Оцінюючи результат за першим критерієм, дослідник зіставляє кількість членів сім'ї, змальованих випробовуваним, з тим числом, що реально існує. Можливо, що родич, з яким суб'єкт знаходиться в конфліктних стосунках, не потрапить у велике коло, він буде «забутий». У той же час хтось із сторонніх осіб, тварин, улюблених предметів може бути змальований як член сім'ї.

Далі звертають увагу на величину кружків. Більший порівняно з іншими кружок «Я» свідчить про достатню самооцінку, менший – про занижену. Величина кружків інших членів сім'ї свідчить про їх значущість в очах випробовуваного.

Слід звернути увагу на розташування кружків у площі тестового поля і відносно один до одного (третій критерій). Розташування випробовуваним свого кружка в центрі кола може свідчити про егоцентричну спрямованість особи, а розміщення себе внизу, в стороні від інших членів родини, – на переживання емоційної знедоленості.

Найбільш значущі члени сім'ї зображуються випробовуваним у вигляді великих за розміром кружків у центрі або у верхній частині тестового поля.

Нарешті, певну інформацію можна отримати, проаналізувавши відстані між кружками (четвертий критерій). Віддаленість одного кружка від інших може свідчити про конфліктні стосунки в сім'ї, емоційне відкидання випробовуваного. Своєрідне «злипання», коли кружки на шаровуються один на інший, стикаються або знаходяться один в одному, свідчить про недиференційоване «Я» у членів сім'ї та наявність симбіотичних зв'язків.

## **2.2. Методика «Опитувальник подружньої адаптації (за D.N. Sprenkle, B.L. Fisher)»**

*Інструкція:* «Вам буде запропоновано перелік тверджень, що стосуються Ваших взаємин у родині. Ви можете з ними погодитися або не погодитися. Ступінь Вашої згоди виразіть числом: 1 – категорично не згодний; 2 – у моїй родині цього практично не буває або тра-

пляється дуже рідко; 3 – у моїй родині це має місце; 4 – це дуже характерно для моєї родини».

*Текст опитувальника*

1. Мій чоловік (дружина) дуже приємний(а) мені.
2. Мій чоловік (дружина) – дуже відповідальна за сім'ю людина, яка самостійно вирішує частину сімейних задач.
3. Ми із дружиною (чоловіком) – досить самостійні люди, які піклуються один про одного.
4. Ми із дружиною (чоловіком) завжди піклуємося один про одного.
5. Ми завжди із дружиною (чоловіком) можемо покластися один на одного.
6. Наші відносини в родині дають мені почуття безпеки, упевненості й довіри.
7. Я можу покластися на дружину (чоловіка) – вона (він) завжди виконує зобов'язання й дотримується правил сімейного спілкування.
8. У нас в родині є почуття спільності.
9. Ми завжди із дружиною (чоловіком) можемо розраховувати на фізичну допомогу один одному.
10. У нас у родині приємні контакти явно переважають над неприємними епізодами.
11. Моя(й) дружина (чоловік) – досить гнучка людина: здатна (здатний) міняти свої погляди й поведінку в умовах, що змінюються.
12. У нас у родині немає людини, що узурпувала б владу, – все вирішується спільно, думки обох подружжів однаково цінні.
13. Моя(й) дружина (чоловік) може відстоювати свою точку зору, не будучи при цьому агресивною(ним).
14. Ми досить легко усуваємо розбіжності, що виникають із дружиною (чоловіком).
15. У разі необхідності (у випадку зайнятості, хвороби) у нас у родині досить легко змінюються звичні правила сімейних відносин.
16. У разі необхідності (у випадку зайнятості, хвороби) у нас у родині досить легко змінюються розподіли сімейних обов'язків.
17. Ми завжди уважні до позитивної й негативної сторін взаємин, намагаємося їх ураховувати для поліпшення відносин.

*Оброблення:* всі твердження опитувальника монополярні.

### **2.3. Методика «Опитувальник подружньої комунікації (за Bienvenu)**

*Інструкція:* «Відповідайте, будь ласка, на запитання якомога відвертіше. Намагайтеся уникати відповідей "Не знаю". Довго не обмір-

ковуйте, давайте відповідь, що прийшла в голову одразу: "так" або "ні". Дякуємо за участь у дослідженні».

*Текст опитувальника*

1. Чи має Ваш чоловік (дружина) тенденцію говорити про ті речі, про які краще не говорити?
2. Чи знаходите Ви тон голосу Вашого чоловіка (дружини) роздратованим?
3. Чи скаржився Ваш чоловік (дружина), що Ви не розумієте його(її)?
4. Чи ображає Вас чоловік (дружина), коли злиться на Вас?
5. Чи погоджуєтеся Ви з нею (з ним) тільки через те, що боїтеся, що Він (Вона) зачепить Ваші почуття?
6. Чи сильно Ви засмучуєтеся, коли Ваш чоловік (дружина) злиться на Вас?
7. Чи сумніваєтеся Ви щодо того, чи варто обговорювати деякі питання, якщо боїтеся, що чоловік (дружина) може зачепити Ваші почуття?
8. Чи важко Вам виражати свої щирі почуття щодо чоловіка (дружини)?
9. Чи легше Вам довіритися своєму другові, ніж чоловікові (дружині)?
10. Чи здається Вам, що чоловік (дружина) розуміє Ваші почуття?
11. Чи допомагаєте Ви Вашому чоловікові (дружині) зрозуміти Вас, виражаючи свої думки або почуття?
12. Чи обіймає Вас Ваш чоловік (дружина)?
13. Чи відчуваєте Ви, що чоловік (дружина) говорить одне, а має на увазі зовсім інше?
14. Чи робити Ви вигляд, що слухаєте чоловіка (дружину), коли насправді не слухаєте?
15. Чи намагається Ваш чоловік (дружина) підняти Вам настрій, коли Ви в депресії або чимось засмучені?
16. Чи обвинувачує Вас чоловік (дружина) в тому, що Ви його (її) не слухаєте?
17. Чи є у Вас із чоловіком (дружиною) спільні інтереси, заняття за межами дому?
18. Чи можете Ви із чоловіком (дружиною) не погоджуватися один з одним, не виходячи із себе?
19. Чи буває так, що Ви сідаєте із чоловіком (дружиною) поруч, щоб просто про все поговорити?

*Оброблення:*

"+" – 6,7,10,11,12,15,17,18,19;

"-" – 1,2,3,4,5,8,9,13,14,16.

## **2.4. Опитувальник «Реакція подружжя на конфлікт» О.С. Кочаряна**

Шкала неконструктивної установки на шлюб (НУ) діагностує такі види установок шлюбного партнера, які дезінтегрують родинну структуру, перешкоджають терапевтичній реконструкції подружніх стосунків.

До шкали депресії (Д) увійшли такі твердження, які виражають три види депресії: класичну («загальмованість», сповільненість афекту й інтелекту), астеничну (слабкість, млявість і т.п.) і апатичну (зниження інтересу, байдужість), а також відчуття провини, яке може включатися в депресію.

Опитувальник дозволяє діагностувати індивідуально-специфічні захисні патерни. У нього включено дві шкали захисних механізмів. Шкала протективних механізмів (ПМ) діагностує захист того типу, який призводить до недопущення в свідомість психотравмуючої інформації (витіснення, заперечення скрути, регресія і т.п.). Шкала дефензивних механізмів (ДМ) діагностує того типу захист, який А. Коланчук позначила як «реінтерпретативна активність»: психотравмуюча інформація допускається в свідомість за рахунок її спотвореної реінтерпретації (раціоналізація, ізоляція, інтелектуалізація і т.п.).

До шкали агресії (А) увійшли твердження, пов'язані як з прямою фізичною і вербальною агресією, так і зі зміщеною.

У шкалу соматизації тривоги (СТ) включені твердження, що стосуються загальної соматизації (голова – серце – шлунок, загальна заклопотаність здоров'ям).

У шкалу фіксації на психотравмі (Ф) увійшли твердження, що свідчать про «застрявання» афекту й інтелекту на психічній травмі.

Велика частина тверджень була сформульована нами, ряд тверджень були взяті з ММРІ, а також з опитувальника Р. Нігневицького щодо діагностики особової ригідності.

Спочатку ми відібрали на основі літературних даних 100 тверджень, які являли собою операціональні аналоги наведених вище шкал. Потім ці твердження, розкидані по шкалах, надавалися п'ятьом експертам. Завдання експертів полягало в тому, щоб вони вказали на ті твердження, які є неадекватними шкалі. Інакше кажучи, наше завдання полягало в тому, щоб зробити кожну шкалу змістовно валідною (достовірною). У результаті шість тверджень були переформульовані.

Таким чином, залишилися 94 твердження, що виявилися змістовно валідними.

Наступний етап полягав у вимірюванні диференціюючої сили кожного твердження шкали. Як показники диференціюючої сили твердження ми взяли точково-бісеріальні коефіцієнти кореляції ( $r$ ) «сирих» балів за кожним твердженням із загальним балом за шкалою і інформаційну міру ( $j$ ) Кульбака. У результаті виявилось, що на жіночій вибірці недіагностичними виявилися п'ять тверджень. Таким чином, жіночий варіант опитувальника включає 89 діагностичних тверджень.

Наступне завдання полягало в тому, щоб з'ясувати рівень критерійної валідності шкал. Як зовнішній критерій виступили експертні оцінки практикуючих психологів. Експертні оцінки виявили узгодженість на достовірному рівні. У табл.1 наведено коефіцієнти рангової кореляції Спірмена ( $\rho$ ), що виражають зв'язок між експертною оцінкою в 7-бальній шкалі лайкертівського типу і сумарним балом за шкалою.

Таблиця 1

**Критерійна валідність шкал опитувальника**

Шкали	НУ	Д	ПМ	ДМ	А	СТ	Ф
Р	0,43	0,53	0,34	0,72	0,42	0,64	0,57

Було виявлено позитивний зв'язок шкали депресії опитувальника, що розроблявся, з другою клінічною шкалою ММРІ ( $t=0,33$ ;  $Z=1,97$ ;  $P<0,05$ ).

Таким чином, отримані дані свідчать про критерійну валідність опитувальника.

Було також проаналізовано концептуальну валідність опитувальника, зокрема шкали НУ. Передбачено, що в сім'ях з первинним соціально-психологічним конфліктом вище показники неконструктивних установок на брак, ніж у безплідних сім'ях. Порівняльний аналіз вказаних двох груп жінок підтвердив гіпотетичні чекання (критерій Вілконсона – Манна-Уїтні,  $u = 40$ ;  $n_1 = 8$ ;  $n_2 = 21$ ;  $P<0,05$ ).

Важливою є проблема надійності опитувальника. У зв'язку з тим, що, по-перше, опитувальник діагностує стан, а не рису і, по-друге, пацієнт відразу ж залучається до терапевтичного процесу, важко говорити про тест-ретестову надійність опитувальника. Тому ми досліджували надійність як внутрішню узгодженість методом розщеплювання навпіл. Підраховували коефіцієнти рангової кореляції Спірмена ( $\rho$ ) між сумами балів парних і непарних тверджень кожної шкали. Потім за формулою Спірмена-Брауна  $t=2\rho/1+\rho$  проводився



перерахунок від половинної до повної форми шкали. У табл. 2 наведено отримані дані.

Таким чином, основні шкали опитувальника є внутрішньо погодженими.

Таблиця 2

**Надійність шкал опитувальника**

Показники	Шкали						
	НУ	Д	ПМ	ДМ	А	СТ	Ф
ρ	0,39	0,41	0,41	0,4	0,53	0,45	0,38
τ	0,56	0,58	0,58	0,57	0,69	0,62	0,55

Аналіз кореляцій шкал показує, що більшість шкал опитувальника є функціонально незалежними.

Останнє питання конструювання опитувальника пов'язано з процедурою стандартизації. Вибірку стандартизації склали пацієнтки консультації з питань шлюбу і сім'ї віком від 18 до 35 років. У табл. 3 наведено розподіл вибірки стандартизації.

Таблиця 3

**Розподіл вибірки стандартизації**

Показники	Шкали						
	НУ	Д	ПМ	ДМ	А	СТ	Ф
m	4,6	6,9	6,2	3,8	5,8	3	3,5
σ	1,86	2,29	2,26	2,05	2,84	1,93	1,68

У табл. 3:

m - середні значення «сирих» показників по шкалах;

σ - середньоквадратичне відхилення по шкалах.

Середні показники переводять у Т-шкалу за формулою

$T_i = 10 \cdot (x - m) / \sigma + 50$ , (1), де  $T_i$  – перетворений показник, випробований за шкалою;

x – «сира» оцінка випробовуваного за шкалою;

30...70 балів за Т-шкалою – середні показники;

30...40 – середні показники з тенденцією до низького; менше 30 – низькі;

60...70 балів – середні показники з тенденцією до високого;

Понад 70 балів – високі показники.

На основі формули (1) складено табл. 4 – переклади «сирих» балів за кожною шкалою опитувальника в Т-показники.

Контрольна шкала інтерпретується за «сирими» балами. Якщо пацієнт набирає шість і більше балів, то опитувальник не інтерпретується.

Таблиця 4

## Переклад «сирих» балів у Т-шкалу

«Сирі» бали	Т-бали						
	НУ	Д	ПМ	ДМ	А	СТ	Ф
0	25	20	23	31	30	34	29
1	31	24	27	36	33	40	35
2	36	29	31	41	37	45	41
3	41	33	36	46	40	50	47
4	47	37	40	51	44	55	53
5	52	42	45	59	47	60	59
6	58	46	49	61	51	66	65
7	63	50	54	66	54	71	71
8	68	55	58	70	58	76	77
9	74	59	62	75	61		
10	79	64	67	80	65		
11	84	68	71	85	68		
12	90	72	76	90	72		
13			80		75		
14					79		

*Інструкція.* «Мета опитувальника – з'ясувати Ваші погляди відносно деяких родинних проблем. Вам буде запропоновано ряд тверджень. Якщо Ви згодні з твердженням, то поставте в опитному аркуші знак «+» проти відповідного номера твердження; якщо ж Ви не згодні, поставте знак «-». Уникайте відповідей типу «Важко відповісти». Питання мають бути дуже короткими, щоб у них містилися всі необхідні подробиці. Тому уявіть собі типові ситуації, звичайні для Вас, не замислюючись над деталями. Відповідь довго не обдумуйте – давайте те, що найперше приходить у голову. Не пропускайте нічого, обов'язково відповідайте підряд на кожне запитання. Можливо, деякі твердження Вам важко буде віднести до себе, але спробуйте уявити себе в цій ситуації і дайте найбільш відповідну відповідь. Пам'ятайте, що «поганих» і «хороших» відповідей бути не може. Не намагайтеся створити своїми відповідями сприятливе враження. Ми знаємо, що Вам буде важко, але спробуйте відповісти якомога щиріше».

*Текст опитувальника (жіночий варіант)*

1. Не можна не зважати на настрої чоловіка.
2. Я рідко відчуваю почуття провини.

3. Я часто замислююся над тим, чого очікує від мене чоловік: яких слів, справ тощо.
4. Останнім часом у мене часто що-небудь болить.
5. Після сварок я швидко отямуюсь.
6. Останнім часом у мене часто буває таке відчуття, начебто голова стягнута обручем.
7. Ніколи не траплялося, щоб я нетактовно поводи́ла себе щодо викладача.
8. Рідко трапляється так, що я докоряю чоловікові за колишні помилки.
9. Я не маю ніяких вад.
10. Я не можу швидко змінити лінію своєї поведінки стосовно чоловіка залежно від вимоги ситуації.
11. Я майже ніколи не втручаюсь у сварки в публічних місцях (в черзі, автобусі, кінозалі тощо).
12. Останнім часом мене часто непокоїть шлунок.
13. Мене стали дратувати знайомі, друзі, і я стала частіше з ними сваритися.
14. Краще вдаватися до обману або замовчування, ніж приймати радикальне рішення щодо сімейних проблем.
15. Я часто сама собі неприємна.
16. За зло, що мені заподіює чоловік, я сплачую йому тим же.
17. Ніколи не спізнювалася на роботу або на навчання.
18. Часом мені так і хочеться вилаятися.
19. У мого чоловіка практично немає достоїнств.
20. Чоловік часто навмисно хоче мене скривдити.
21. Я звичайно дуже ретельно, в деталях продумую сформовану сімейну ситуацію.
22. Якщо сімейне життя не склалося, то краще відразу розлучитися.
23. У нас у родині все гаразд, і я не розумію, чому мій чоловік незадоволений.
24. У мене рідко буває поганий настрій.
25. Коли чоловік мене кривдить, я не можу довго цього забути.
26. Взагалі я непогана людина, але чоловік не гідний доброго ставлення до нього.
27. Мені часто шкода себе.
28. Останнім часом стан мого здоров'я не погіршився.
29. Я не бажаю обговорювати із чоловіком свої вади: у нього вистачає своїх.

30. Майже не буває, щоб я іронічно, із сарказмом посміювалась над чоловіком.
31. Звичайно я намагаюся не думати про конфлікт із чоловіком, намагаюся не зважати на нього.
32. Мене багато що цікавить, я людина допитлива.
33. Часом у мене виникає таке почуття, що я більше не учасник сімейних сварок і конфліктів, я ніби їхній спостерігач.
34. Ніякі справи (робота, навчання й т.п.) не знижують мого внутрішнього напруження, не дозволяють хоч на годину забути про сімейні проблеми.
35. У житті не було жодного випадку, щоб я порушила обіцянку.
36. Я часто поступаюся чоловікові, щоб поліпшити наші відносини.
37. Часто буває так, що я довго не розмовляю із чоловіком.
38. Вважають, що будь-які кардинальні рішення сімейної проблеми небезпечні й неефективні: потрібно лише трохи змінити ситуацію, щоб було можливим жити разом.
39. Кілька разів на тиждень мене стали турбувати неприємні відчуття під грудьми.
40. Усе здається мені якимось сірим, безликим і однаковим.
41. Усе, що відбувається в мене в родині, дуже неприємно, але я не самотня в своїх проблемах (у багатьох так), і це мене трохи заспокоює.
42. Я могла б пробачити образу, заподіяну мені чоловіком, але не забути її.
43. У мене майже ніколи не буває бажання трошити й ламати все навколо.
44. Я часто замислююся, як на моєму місці вчинила б інша людина.
45. У сімейному житті я завжди керуюся благими намірами, і дивно, що чоловік цього не розуміє.
46. Іноді я люблю трохи похвалитися.
47. Я розумію таких людей, які віддають значну частину часу родині.
48. Я часто думаю про те, що дитячий період мого життя був найкращим, і хочеться знову стати дитиною.
49. Сучасний шлюб не має ніякої цінності: зазвичай люди одружуються лише через необхідність.
50. Мої думки й дії бувають часто сповільнені.

51. Прагну ухилитися від з'ясування відносин із чоловіком.
52. У мене рідко виникає роздратування й гнів стосовно чоловіка.
53. Через постійні сварки із чоловіком я розлючена на весь світ: можу зігнати роздратування на всякому, хто "попаде під руку".
54. Іноді у голову приходять такі думки, в яких нікому не хочеться зізнаватися.
55. Сучасні чоловіки не можуть бути гарними чоловіками.
56. Останнім часом я стала часто "відчувати" своє серце.
57. Звичайно я не говорю чоловікові, що ми дуже різні за характером, темпераментом, інтересами.
58. Життя незаміжніх жінок має значні переваги.
59. Останнім часом я значно більше стала цікавитися тим, як зміцнити своє здоров'я (дієтою, бігом, йогою тощо).
60. Часто я відчуваю нереальність, неприродність своїх відносин із чоловіком.
61. Я рідко сумую.
62. Сформована сімейна ситуація мене пригнічує, але вважаю, що я не в змозі що-небудь розпочати.
63. Звичайно я заздалегідь продумую, як поводитися в складній сімейній ситуації.
64. Дехто вважає, що я буваю занадто суворою щодо поглядів чоловіка, але я впевнена, що він цього заслуговує.
65. Я завжди намагаюся зрозуміти чоловіка, незважаючи навіть на те, що він таких спроб не робить.
66. Останнім часом я стала більше піклуватися про своє здоров'я.
67. Більшість проблем, що виникають у сімейному житті, не має однозначного рішення.
68. Мені подобаються люди, з якими мені доводилося зустрічатися, навіть ті, які мені не симпатизують.
69. Часом я можу завдавати душевного або фізичного болю чоловікові.
70. У моїй родині не все гаразд, але я вірю, що все буде так, як призначено.
71. Нічого особливого не відбулося: поскардалили, по-сварилися, в житті всяке буває.
72. Я майже завжди можу стриматися й не наговорити зайвого, не зробити чоловікові неприємне.

73. Коли я одержую від кого-небудь листа, завжди відповідаю в той же день.

74. Останнім часом я часто й незаслужено стала карати сина (дочку).

75. Я часто відчуваю свою марність і безсилля.

76. На роботі я майже ніколи не втягуюсь у сварки і конфлікти зі співробітниками й начальством.

77. Мені зовсім не хочеться, щоб мене пожаліли, поспівчували мені.

78. Мені майже ніколи не хочеться сказати або зробити що-небудь приємне батькам свого чоловіка.

79. Іноді я люблю посміятися, слухаючи непристойні жарти, гостроти.

80. Я рідко відчуваю втому.

81. Мої знайомі вважають, що я не зовсім правильно оцінюю сімейну ситуацію: надзвичайно спрощую її або, навпаки, ускладнюю.

82. Я часто злюся на своїх батьків і сварюся з ними.

83. Я нічого не можу зробити для поліпшення сімейної ситуації: це залежить не від мене, а є проявом загальної закономірності, характерної для сучасної родини.

84. Хочеться виїхати, забутись.

85. Не збираюся міняти свої звички, навіть якщо вони не подобаються чоловікові.

86. Іноді трапляється, що я кажу неправду.

87. Я здатна багато чого зробити.

88. Мені часто говорять, що я неправильно розумію свого чоловіка.

89. У мене часто буває відчуття фізичної слабкості.

### *Оброблення:*

1. Неконструктивні установки на шлюб:

«+» – 14, 22, 29, 38, 51, 85,

«-» – 1, 8, 36, 44, 57, 65.

2. Депресія:

«+» – 15, 27, 40, 50, 75, 89,

«-» – 2, 24, 32, 61, 80, 87.

3. Протективні механізми:

«+» – 19, 23, 31, 45, 48, 71, 81, 84, 88,

«-» – 3, 21, 63, 77.

4. Дефензивні механізми:

«+» – 26, 33, 41, 49, 55, 58, 60, 62, 70, 83,

«-» – 34, 47.

5. Агресія:

«+» – 13, 16, 18, 53, 69, 74, 82,

«-» – 11, 30, 43, 52, 72, 76, 78.

6. Соматизація тривоги:

«+» – 4, 6, 12, 39, 56, 59, 66,

«-» – 28.

7. Фіксація на психотравмі:

«+» – 20, 25, 37, 42, 64,

«-» – 5, 10, 67.

8. Контрольна шкала:

«+» – 7, 9, 19, 35, 68, 73,

«-» – 46, 54, 79, 86.

### **3. МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ СТАВЛЕННЯ ДО ВАГІТНОСТІ І БАТЬКІВСТВА**

*Отношения между родителями и детьми так же трудны и столь же драматичны, как отношения между любящими.*

A. Моруа

#### **3.1. Методика «Тест ставлення до вагітності»**

Тест ставлення до вагітності призначений для визначення типу переживання вагітності у майбутньої матері (Е.Р. Ейдемільер, І.В. Добряків, І.М. Нікольська). Концептуальними основами створення тесту послужили теорія психології стосунків В. М. Мясіщева, що дозволило розглядати вагітність крізь призму єдності організму і особистості, а також поняття «гестаційної домінанти». Розрізняють фізіологічний і психологічний компоненти гестаційної домінанти, які, відповідно, визначаються біологічними або психічними змінами, що відбуваються в організмі жінки, спрямованими на виношування, народження і виходжування дитини. Психологічний компонент гестаційної домінанти (ПКГД) викликає особливий інтерес перинатальних психологів і психотерапевтів. Він є сукупністю механізмів психічної саморегуляції, що включаються у жінки при виникненні вагітності, спрямованих на збереження гестації і створення умов для розвитку майбутньої дитини, що формують ставлення жінки до своєї вагітності її поведінковими стереотипами.

У результаті вивчення анамнестичних відомостей, клініко-психологічних спостережень за вагітними жінками і бесід з ними

І. В. Добряковим було виділено п'ять типів ПКГД: оптимальний, гіпогестогнозичний, ейфоричний, тривожний і депресивний.

*Оптимальний тип ПКГД* спостерігається у жінок, які ставляться до своєї вагітності відповідально, але без зайвої тривоги. У цих випадках, як правило, подружній холон зрілий, стосунки в сім'ї гармонійні, вагітність є бажаною для обох подружжів. Вагітна жінка продовжує вести активний спосіб життя, але своєчасно встає на облік у жіночу консультацію, виконує рекомендації лікарів, стежить за своїм здоров'ям, із задоволенням і успішно займається на курсах допологової підготовки. Оптимальний тип сприяє формуванню гармонійного типу родинного виховання дитини.

*Гіпогестогнозичний тип ПКГД* (від грецьк. *huro* — префікс, що означає слабку вираженість; лат. *gestatio* — вагітність; грецьк. *gnosis* — знання) часто має місто у жінок, що не закінчили навчання або захоплені своєю роботою. Серед них зустрічаються як юні студентки, так і жінки, яким скоро сповниться або вже сповнилося 30 років. Перші не бажать брати академічну відпустку, продовжують складати іспити, відвідувати дискотеки, займатися спортом, ходити в походи. Вагітність у них часто є незапланованою. Жінки другої підгрупи, як правило, вже мають професію, захоплені роботою, часто обіймають керівні посади. Вони планують вагітність, оскільки справедливо побоюються, що з віком підвищується ризик виникнення ускладнень. З іншого боку, ці жінки не схильні міняти життєвий стереотип, у них «не вистачає часу» встати на облік у жіночу консультацію, відвідувати лікарів, виконувати їх призначення.

Жінки з *гіпогестогнозичним типом ПКГД* нерідко скептично відносяться до курсів допологової підготовки, нехтують заняттями. Догляд за дітьми, як правило, передовіряється іншим особам (бабусям, няням), оскільки самі матері «дуже зайняті». Цей тип ПКГД також зустрічається в багатодітних матерів. Найчастіше його супроводжують такі типи родинного виховання, як гіпопротекція, емоційне відкидання, нерозвиненість батьківських відчуттів.

*Ейфоричний тип ПКГД* (від грецьк. *eu* — добре; *phero* — переносити) зустрічається у жінок з істеричними рисами особи, а також у таких, що тривало лікувалися від безпліддя. Вагітність у них часто стає засобом маніпулювання, способом зміни стосунків із чоловіком, досягнення меркантильних цілей. При цьому декларується надмірна любов до майбутньої дитини, нездужання і труднощі, що виникають, перебільшуються. Ці жінки претензійні, вимагають від тих, що її оточують, підвищеної уваги, виконання будь-яких витребеньок. Курси допологової підготовки, лікарів відвідують, але далеко не до всіх порад пацієнтки прислухаються і не всі рекомендації виконують або



роблять це формально. Ейфоричному типові ПКГД відповідає розширення сфери батьківських відчуттів до дитини, потураюча гіперпротекція, перевага дитячих якостей. Часто наголошують винесення конфлікту між подружжям у сферу виховання.

*Тривожний тип ПКГД* характеризується високим рівнем тривоги у вагітної, що впливає на її соматичний стан. Тривога може бути сповна виправданою і зрозумілою (наявність гострих або хронічних захворювань, дисгармонійні стосунки в сім'ї, незадовільні матеріально-побутові умови і т. п.). У деяких випадках вагітна жінка або переоцінює наявні проблеми, або не може пояснити, з чим пов'язана тривога, яку вона постійно випробовує. Нерідко тривога супроводжується іпохондричністю. Підвищену тривожність неважко виявити як лікареві жіночої консультації, так і ведучим курси допологової підготовки, проте вагітні жінки з цим типом ПКГД далеко не завжди отримують адекватну оцінку і допомогу.

*Депресивний тип ПКГД* виявляється, перш за все, різко пониженим фоном настрою у вагітних. Жінка, що мріяла про дитину, може стверджувати, що тепер не хоче її, не вірить у свою здатність виносити і народити здорову дитину, боїться померти при пологах. Часто у неї виникають думки про власну потворність. Жінки вважають, що вагітність «знівечила їх», бояться бути покинутими чоловіком, часто плачуть. У деяких сім'ях подібна поведінка майбутньої матері може дійсно погіршити її стосунки з родичами, які пояснюють все капризами, не розуміючи, що жінка нездорова. Це ще більше погіршує її стан. У важких випадках з'являються надцінні, а інколи і маревні іпохондричні ідеї, ідеї самоприниження, виявляються суїцидальні тенденції.

На жаль, депресивний тип ПКГД, як і тривожний, часто формується у вагітної жінки у зв'язку з необережними висловами, вчинками медичного персоналу, що є ятрогенним.

Відхилення в процесі родинного виховання при цьому типі ПКГД аналогічні тим, що розвиваються при тривожному типові, але виражені більшою мірою. Зустрічаються також емоційне відторгнення, жорстоке ставлення. При цьому мати переживає почуття провини, що посилює її стан.

Визначення типу ПКГД може істотно допомогти розібратися в ситуації, при якій виношувалося і народилося дитя, зрозуміти, як склалися стосунки в сім'ї у зв'язку з його народженням, яким чином формувався стиль родинного виховання. Тип ПКГД відображає, перш за все, особові зміни та реакції жінки, тобто ті зміни, які сталися в системі її стосунків.

### Опис методики

Тест містить три блоки тверджень, що відображають ставлення вагітної жінки:

1. До себе вагітної (блок А).
2. До системи «мати – дитина», що формується (блок Б).
3. До того, як до неї ставляться ті, що оточують (блок В).

У кожному блоці є три розділи, в яких шкалюються різні поняття. Вони подані п'ятьма твердженнями, що відображають п'ять різних типів ПКГД. Випробовуваній пропонується вибрати один із них, найбільш відповідний її стану.

Блок А (ставлення жінки до себе, вагітної) наведений такими розділами:

1. Ставлення до вагітності.
2. Ставлення до способу життя під час вагітності.
3. Ставлення під час вагітності до майбутніх пологів.

Блок Б (ставлення жінки до системи «мати – дитина», що формується) поданий такими розділами:

1. Ставлення до себе як до матері.
2. Ставлення до своєї дитини.
3. Ставлення до вигодовування дитини грудьми.

Блок В (ставлення вагітної жінки до того, як до неї ставляться ті, що оточують) наведений такими розділами:

1. Ставлення до мене, вагітної, чоловіка.
2. Ставлення до мене, вагітної, родичів і близьких.
3. Ставлення до мене, вагітної, сторонніх людей.

*Інструкція:* «Просимо Вас із п'яти тверджень, поданих у блоках, вибрати одне, що найповніше відображає Ваш стан».

### А

1	1	Ніщо не приносить мені такого щастя, як усвідомлення того, що я вагітна	
	2	Я не зазнаю жодних особливих емоцій, пов'язаних із тим, що я вагітна	
	3	З того часу, як я узнала, що вагітна, я знаходжуся в нервовій напрузі	
	4	В основному мені приємно усвідомлювати, що я вагітна	
	5	Я дуже засмучена тим, що вагітна	
2	1	Вагітність змусила мене повністю змінити спосіб життя	
	2	Вагітність не змусила мене істотно змінити спосіб	

		життя, але я стала в чомусь себе обмежувати	
	3	Вагітність я не вважаю приводом для того, щоб міняти спосіб життя	
	4	Вагітність так змінила спосіб мого життя, що воно стало прекрасним	
	5	Вагітність змусила мене відмовитися від багатьох планів, тепер не можуть збутися численні мої надії	
3	1	Я прагну взагалі не думати ні про вагітність, ні про майбутні пологи	
	2	Я постійно думаю про пологи, дуже їх боюся	
	3	Я думаю, що під час пологів все можу зробити правильно і не зазнаю особливого страху перед ними	
	4	Коли я замислююся про майбутні пологи, настрій у мене погіршується, оскільки я майже не сумніваюся в їх поганому результаті	
	5	Я думаю про пологи, як про майбутнє свято	

### Б

1	1	Я сумніваюся в тому, що зможу справлятися з обов'язками матері	
	2	Я вважаю, що не зможу стати хорошою матір'ю	
	3	Я не замислююся про майбутнє материнство	
	4	Я впевнена, що стану хорошою матір'ю	
	5	Я вважаю, що якщо постараюся, то зможу стати хорошою матір'ю	
2	1	Я часто із задоволенням уявляю собі дитину, яку виношую, розмовляю з нею	
	2	Я розумію дитину, яку виношую, захоплююся нею і вважаю, що вона знає і розуміє все, про що я думаю	
	3	Я постійно турбуюся про стан здоров'я дитини, яку виношую, прагну її відчувати	
	4	Я не думаю про те, якою буде дитина, яку виношую	
	5	Я часто думаю про те, що дитина, яку виношую, буде якою-небудь неповноцінною, і дуже боюся цього	
3	1	Я не думаю про те, як годуватиму дитину грудьми	

	2	Я із захватом уявляю собі, як годуватиму дитину грудьми	
	3	Я думаю, що годуватиму дитину грудьми	
	4	Я турбуюся про те, що у мене будуть проблеми з годуванням грудьми	
	5	Я майже упевнена, що навряд чи зможу годувати дитину грудьми	

### В

1	1	Вважаю, що вагітність зробила мене ще прекраснішою в очах батька моєї дитини	
	2	Моя вагітність ніяк не змінила ставлення до мене батька моєї дитини	
	3	Через вагітність батько моєї дитини уважніше і тепліше ставиться до мене	
	4	Через вагітність я стала негарною, і батько моєї дитини холодніше ставиться до мене	
	5	Боюся, що зміни, пов'язані з вагітністю, можуть погіршити ставлення до мене батька моєї дитини	
2	1	Більшість близьких мені людей розділяють мою радість з приводу вагітності, і мені добре з ними	
	2	Не всі близькі мені люди досить раді тому, що я вагітна, не всі розуміють, що я тепер потребую особливого ставлення	
	3	Більшість близьких мені людей не схвалюють те, що я вагітна, мої стосунки з ними погіршилися	
	4	Мене мало цікавить ставлення до моєї вагітності навіть близьких мені людей	
	5	Деякі близькі мені люди ставляться до моєї вагітності неоднозначно, і це мене тривожить	
3	1	Мені завжди болісно соромно, коли ті, хто оточує, помічають, що я «в положенні»	
	2	Мені трохи ніяково, коли ті, хто оточує, помічають, що я «в положенні»	
	3	Мені приємно, коли ті, хто оточують, помічають, що я «в положенні»	
	4	Мені наплювати, чи помічають ті, хто оточує, чи ні, що я «в положенні»	
	5	Я не відчуваю особливої незручності, якщо ті, хто оточує, помічають, що я «в положенні»	

### Оброблення

Після виконання завдання необхідно перенести результати в таблицю, відзначивши цифру, відповідну до твердження.

#### Результати обстеження

Блоки	Розділи	О	Г	Е	Т	Д
<b>1</b>	1	4	2	1	3	5
	2	2	3	4	1	5
	3	3	1	5	2	4
<b>2</b>	1	5	3	4	1	2
	2	1	4	2	3	5
	3	3	1	2	5	4
<b>3</b>	1	3	2	1	5	4
	2	1	4	2	5	3
	3	5	4	3	2	1
	<b>Всього</b>					

У нижньому рядку таблиці — «Всього» — виставляють результат підрахунку кількості позначених цифр (балів, не суми цифр!) у кожному стовпці. Стовпець «О» відображає твердження, що характеризують ПКГД переважно оптимального типу, «Г» — гіпогестогнозичний, «Е» — ейфоричний, «Т» — тривожний, «Д» — депресивний.

Якщо в результаті тестування набрано 7—9 балів, що відповідають одному з типів ПКГД, він може вважатися визначальним.

Якщо ні за яким типом ПКГД переважання балів не спостерігається, неважко визначити, які підсистеми ПКГД у жінки потребують корекції. Для наочності можна побудувати профіль ПКГД у вигляді гістограми.

Тест дозволяє не тільки визначити тип ПКГД за переважанням вибраних тверджень, але й виробити якісний аналіз, виявити ті взаємини, які потребують корекції.

На основі результатів дослідження вагітну можна віднести до однієї з трьох груп, що потребують різної тактики проведення допологової підготовки і, за необхідності, надання психологічної допомоги.

Перша група включає практично здорових вагітних жінок, що знаходяться в стані психологічного комфорту, мають оптимальний тип ПКГД.

Друга група може бути названа «групою ризику». До неї слід відносити жінок, що мають ейфоричний, гіпогестогнозичний, інколи три-

вожний, типи ПКГД. У них відзначається підвищена вірогідність розвитку нервово-психічних порушень, соматичних захворювань або загострення хронічних розладів.

Третя група складається з жінок, які мають також гіпогестогнозичний і тривожний типи ПКГД, проте вираженість їхніх клінічних проявів є більш значною, ніж у представниць другої групи. Крім того, сюди слід включати всіх жінок, що характеризуються депресивним типом ПКГД. Багато вагітних жінок з цієї групи виявляють нервово-психічні розлади різного ступеня важкості і потребують індивідуального спостереження і лікування у психотерапевта або психіатра.

Таким чином, тест дозволяє виявляти нервово-психічні порушення у вагітних жінок уже на ранніх етапах розвитку дитяти, пов'язувати їх з особливостями родинних стосунків та орієнтувати психологів на надання відповідної допомоги. Результати, отримані при використанні методики, можуть використовуватися безпосередньо при наданні психологічної допомоги, наприклад, як теми психотерапевтичної бесіди. Таким чином, завдяки обстеженню корекція виявлених відхилень може здійснюватися більш цілеспрямовано.

Тестування може бути використано також з метою визначення ефективності надання психологічної допомоги і курсів допологової підготовки: у такому разі його проводять до початку курсу або зустрічей з психологом і після його завершення. Зміни результатів тестування можна використовувати для оцінювання ефективності роботи. При цьому не рекомендується проводити тестування частіше одного разу на місяць.

### **3.2. Методика вивчення батьківських установок (parental attitude research instrument - PARI) С. Шефера і Р.К. Белла**

Опитувальник стосунків, призначений для вивчення ставлення батьків (перш за все матерів) до різних сторін родинного життя (сімейної ролі).

Методика складається з 115 суджень. Судження розташовані в певній послідовності, і респондент має висловити до них ставлення у вигляді активної або часткової згоди або незгоди (А – активна згода, а – часткова згода, б – часткова незгода, Б – повна незгода).

*Інструкція:* «Перед Вами запитання, які допоможуть з'ясувати, що батьки думають про виховання дітей. Тут немає відповідей правильних і неправильних, оскільки кожен має рацію відносно власних поглядів. Намагайтеся відповідати точно і правдиво. Деякі питання можуть здатися Вам однаковими. Проте це не так. Запитання є схожими, але не однаковими. Зроблено це для того, щоб знайти можливі, на-

віть невеликі відмінності в поглядах щодо виховання дітей. На заповнення опитувальника потрібно приблизно 20 хвилин. Не обмірковуюйте відповідь довго, відповідайте швидко, намагаючись дати правильну відповідь, яка прийде до Вас у голову».

Поряд із кожним положенням знаходяться букви А, а, б, Б, їх потрібно вибрати залежно від свого переконання у правильності даної пропозиції:

- А – коли з даним положенням згодні повністю;
- а – якщо з даним положенням скоріше згодні, ніж не згодні;
- б – якщо з даним положенням скоріше не згодні, ніж згодні;
- Б – якщо з даним положенням повністю не згодні.

Текст методики:

1. Якщо діти вважають свої погляди правильними, вони можуть не погоджуватися з поглядами батьків.
2. Хороша мати має оберігати своїх дітей, навіть від маленьких труднощів і образ.
3. Для хорошої матері дім і родина – найважливіше в житті.
4. Деякі діти настільки погані, що заради їхнього ж блага потрібно навчити їх боятися дорослих.
5. Діти мають усвідомлювати те, що батьки роблять для них дуже багато.
6. Маленьку дитину завжди слід міцно тримати в руках під час миття, аби вона не впала.
7. Люди, які думають, що в хорошій сім'ї не може бути непорозуміння, не знають життя.
8. Дитина, коли подорослішає, буде дякувати батькам за суворе виховання.
9. Перебування з дитиною цілий день може довести до нервового виснаження.
10. Краще, якщо дитина не замислюється над тим, чи правильні погляди її батьків.
11. Батьки мають виховувати в дітях повну довіру до себе.
12. Дитину слід вчити уникати бійок, незалежно від обставин.
13. Найгіршим для матері, що займається господарством, є відчуття, що їй нелегко звільнитися від своїх обов'язків.
14. Батькам легше пристосуватися до дітей, ніж навпаки.
15. Дитина має навчитися в житті багатьом потрібним речам, і тому їй не можна дозволяти втрачати дорогий час.
16. Якщо один раз погодитися з тим, що дитина звела наклеп, вона буде це робити постійно.

17. Якби батьки не заважали у вихованні дітей, матері б краще справлялися з дітьми.

18. У присутності дитини не треба розмовляти про статеві питання.

19. Якщо б мати не керувала будинком, чоловіком і дітьми, все відбувалося б менш організовано.

20. Мати має робити все, щоб знати, про що думають діти.

21. Якби батьки більше цікавилися справами своїх дітей, діти були б кращими і щасливішими.

22. Більшість дітей мають самостійно справлятися з фізіологічними потребами вже з 15 місяців.

23. Найважче для молодої матері – залишатися одній у перші роки виховання дитини.

24. Треба сприяти тому, щоб діти висловлювали свою думку про життя і про родину, навіть якщо вони вважають, що життя в сім'ї є неправильним.

25. Мати має робити все, щоб уберегти свою дитину від розчарувань, які несе життя.

26. Жінки, які ведуть безтурботне життя, не дуже гарні матері.

27. Треба обов'язково викорінювати у дітей прояви ехидства, що народжується.

28. Мати має жертвувати своїм щастям заради щастя дитини.

29. Всі молоді матері бояться своєї недосвідченості в обходженні з дитиною.

30. Подружжя має час від часу лаятися, щоб довести свої права.

31. Суворі дисципліна відносно дитини розвиває в ній сильний характер.

32. Матері часто настільки бувають засмучені присутністю своїх дітей, що їм здається, ніби вони не можуть з ними бути ні хвилини більше.

33. Батьки не повинні ставати перед дітьми в поганому образі.

34. Дитина має поважати своїх батьків більше за інших.

35. Дитина має завжди звертатися за допомогою до батьків або вчителів замість того, щоб вирішувати свої непорозуміння у бійці.

36. Постійне перебування з дітьми переконує мати у тому, що її виховні можливості менші від умінь і здібностей (могла б, але ...).

37. Батьки своїми вчинками мають завойовувати прихильність дітей.

38. Діти, які не пробують своїх сил у досягненні успіхів, мають знати, що потім у житті можуть зустрітися з невдачами.

39. Батьки, які розмовляють з дитиною про її проблеми, мають знати, що краще дитину залишити у спокої і не вникати в її справи.



40. Чоловік, якщо не хоче бути егоїстом, має брати участь у сімейному житті.

41. Не можна допускати, щоб дівчатка і хлопчики бачили один одного голими.

42. Якщо дружина досить підготовлена до самостійного вирішення проблем, то це краще і для дітей, і для чоловіка.

43. У дитини не має існувати ніяких таємниць від своїх батьків.

44. Якщо у Вас прийнято, що діти розповідають Вам анекдоти, а Ви – їм, то багато питань можна вирішити спокійно і без конфліктів.

45. Якщо рано навчити дитину ходити, це благотворно впливає на її розвиток.

46. Недобре, коли мати одна долає всі труднощі, пов'язані з доглядом за дитиною та її вихованням.

47. У дитини мають бути свої погляди і можливість їх вільно висловлювати.

48. Треба берегти дитину від важкої роботи.

49. Жінка має вибирати між домашнім господарством і розвагами.

50. Розумний батько має навчити дитину поважати начальство.

51. Дуже мало жінок отримує подяку дітей за працю, витрачену на їх виховання.

52. Якщо дитина потрапила в біду, в будь-якому випадку мати завжди відчуває себе винною.

53. У молодого подружжя, незважаючи на силу почуттів, завжди є розбіжності, які викликають роздратування.

54. Діти, яким прищепили пошану до норм поведінки, стають хорошими і шанованими людьми.

55. Рідко буває, щоб мати, яка цілий день займається дитиною, зуміла бути лагідною і спокійною.

56. Діти не повинні поза домом вчитися тому, що суперечить поглядам їхніх батьків.

57. Діти мають знати, що немає людей мудріших, ніж їхні батьки.

58. Немає ніякого виправдання дитині, яка б'є іншу дитину.

59. Молоді матері страждають з приводу свого ув'язнення у будинку більше, ніж з якої-небудь іншої причини.

60. Примусити дітей відмовлятися і пристосовуватися – поганий метод виховання.

61. Батьки мають навчити дітей знайти заняття і не втрачати вільного часу.

62. Діти мучатимуть своїх батьків дрібними проблемами, якщо з самого початку до цього звикнуть.

63. Коли мати погано виконує свої обов'язки відносно дітей, це, мабуть, означає, що батько не виконує своїх сімейних обов'язків.

64. Дитячі ігри із сексуальним змістом можуть призвести дітей до сексуальних злочинів.

65. Планувати має тільки мати, оскільки лише вона знає, як треба вести господарство.

66. Уважна мама знає, про що думає її дитина.

67. Батьки, які вислуховують зі схваленням відверті висловлювання дітей про їхні переживання на побаченнях, товариських зустрічах, танцях і т.ін., допомагають їм у більш швидкому соціальному розвитку.

68. Чим швидше слабшає зв'язок дітей із сім'єю, тим швидше діти навчаться вирішувати свої проблеми.

69. Розумна мати робить все можливе, щоб дитина до і після народження перебувала у хороших умовах.

70. Діти мають брати участь у вирішенні важливих сімейних питань.

71. Батьки мають знати, як слід чинити, щоб діти не потрапили у важкі ситуації.

72. Надто багато жінок забуває про те, що їх належним місцем є дім.

73. Діти потребують материнської турботи, якої їм іноді не вистачає.

74. Діти мають бути дбайливішими та вдячнішими своїй матері за працю, вкладену в них.

75. Більшість матерів побоюються мучити дитину, даючи їй дрібні доручення.

76. У сімейному житті є багато питань, які не можна вирішити шляхом спокійного обговорення.

77. Більшість дітей мають виховуватися суворіше, ніж це відбувається насправді.

78. Виховання дітей – важка, нервова робота.

79. Діти не повинні сумніватися в розумності батьків.

80. Більше за всіх інших діти мають поважати батьків.

81. Не треба сприяти заняттям дітей боксом або боротьбою, оскільки це може призвести до серйозних проблем.

82. Одне з поганих явищ полягає в тому, що у матері немає вільного часу для улюблених занять.

83. Батьки мають вважати дітей рівноправними у всіх питаннях життя.

84. Коли дитина робить те, що зобов'язана, вона знаходиться на правильному шляху і буде щасливою.

85. Треба залишити дитину, якій сумно, у спокої і не займатися нею.

86. Найбільше бажання будь-якої матері – бути зрозумілою чоловіком.

87. Одним із найскладніших моментів у вихованні дітей є сексуальні проблеми.

88. Якщо мати керує домом і піклується про все, вся сім'я відчуває себе добре.

89. Оскільки дитина – частина матері, вона має право знати все про її життя.

90. Діти, яким дозволяється жартувати і сміятися разом із батьками, легше приймають їх поради.

91. Батьки мають докласти всіх зусиль, щоб якомога раніше справлятися з фізіологічними потребами.

92. Більшість жінок мають потребу в більшій кількості часу для відпочинку після народження дитини, ніж їм це вдається.

93. У дитини повинна бути впевненість у тому, що її не покарають, якщо вона довірить батькам свої проблеми.

94. Дитину не потрібно привчати до важкої роботи у будинку, інакше вона втратить інтерес до будь-якої роботи.

95. Для хорошої матері досить спілкування з сім'єю.

96. Деколи батьки змушені діяти всупереч бажанню дитини.

97. Матері жертвують усім заради блага власних дітей.

98. Найголовніша турбота матері – благополуччя і безпека дитини.

99. Природно, що двоє людей із протилежними поглядами в шлюбі сваряться.

100. Виховання дітей у суворій дисципліні робить їх щасливішими.

101. Природно, що мати "божеволює", якщо у неї діти – егоїсти і дуже вимогливі.

102. Дитина ніколи не повинна слухати критичні зауваження про своїх батьків.

103. Прямий обов'язок дітей – довіра у відношенні до батьків.

104. Батьки, як правило, віддають перевагу спокійним дітям над забіяками.

105. Молода мати є нещасною, тому що багато речей, які їй хотілося би мати, для неї недоступні.

106. Немає жодних підстав для того, щоб у батьків було більше прав і привілеїв, ніж у дітей.

107. Чим раніше дитина зрозуміє, що немає сенсу втрачати час, тим краще для неї.

108. Діти роблять все можливе, щоб зацікавити батьків своїми проблемами.

109. Небагато чоловіків розуміють, що матерям їхньої дитини теж потрібна радість у житті.

110. З дитиною щось не усе гаразд, якщо вона багато розпитує про сексуальні питання.

111. Одружуючись, жінка має усвідомлювати те, що буде змушена керувати сімейними справами.

112. Обов'язком матері є знання таємних думок дитини.

113. Якщо залучати дитину до домашніх турбот, вона стає ближчою до своїх батьків та легше довіряє їм свої проблеми.

114. Треба якомога раніше припинити годувати дитину грудьми і з пляшечки (привчити самостійно харчуватися).

115. Не можна вимагати від матері занадто великого почуття відповідальності у ставленні до дітей.

### *Оброблення результатів*

Результати опитувальника аналізуються за 23 аспектами-ознаками, що стосуються різних сторін ставлення батьків до дитини і життя в сім'ї. З них вісім ознак описують ставлення до сімейної ролі і 15 відносяться до батьківсько-дитячих стосунків. У свою чергу, ці 15 ознак ділять на такі три групи: 1 – оптимальний емоційний контакт, 2 – зайва емоційна дистанція з дитиною, 3 – надмірна концентрація на дитині.

Кожну ознаку вимірюють за допомогою п'яти суджень, урівноважених з точки зору вимірюючої здатності і змісту. Схема перерахунку відповідей у балах міститься в "ключі" методики. Сума цифрової значущості прямо пропорційно визначає ступінь вираженості ознаки.

### **Бланк**

П.І.Б. \_\_\_\_\_

Вік \_\_\_\_\_ Освіта \_\_\_\_\_

Стаж сімейного життя \_\_\_\_\_

Кількість та вік дітей \_\_\_\_\_

№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/о	Варіанти
1	АабБ	24	АабБ	47	АабБ	70	АабБ	93	АабБ
2	АабБ	25	АабБ	48	АабБ	71	АабБ	94	АабБ
3	АабБ	26	АабБ	49	АабБ	72	АабБ	95	АабБ

№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/п	Варіанти	№ п/о	Варіанти
4	АабБ	27	АабБ	50	АабБ	73	АабБ	96	АабБ
5	АабБ	28	АабБ	51	АабБ	74	АабБ	97	АабБ
6	АабБ	29	АабБ	52	АабБ	75	АабБ	98	АабБ
7	АабБ	30	АабБ	53	АабБ	76	АабБ	99	АабБ
8	АабБ	31	АабБ	54	АабБ	77	АабБ	100	АабБ
9	АабБ	32	АабБ	55	АабБ	78	АабБ	101	АабБ
10	АабБ	33	АабБ	56	АабБ	79	АабБ	102	АабБ
11	АабБ	34	АабБ	57	АабБ	80	АабБ	103	АабБ
12	АабБ	35	АабБ	58	АабБ	81	АабБ	104	АабБ
13	АабБ	36	АабБ	59	АабБ	82	АабБ	105	АабБ
14	АабБ	37	АабБ	60	АабБ	83	АабБ	106	АабБ
15	АабБ	38	АабБ	61	АабБ	84	АабБ	107	АабБ
16	АабБ	39	АабБ	62	АабБ	85	АабБ	108	АабБ
17	АабБ	40	АабБ	63	АабБ	86	АабБ	109	АабБ
18	АабБ	41	АабБ	64	АабБ	87	АабБ	110	АабБ
19	АабБ	42	АабБ	65	АабБ	88	АабБ	111	АабБ
20	АабБ	43	АабБ	66	АабБ	89	АабБ	112	АабБ
21	АабБ	44	АабБ	67	АабБ	90	АабБ	113	АабБ
22	АабБ	45	АабБ	68	АабБ	91	АабБ	114	АабБ
23	АабБ	46	АабБ	69	АабБ	92	АабБ	115	АабБ

*Оброблення результатів.* Після того, як батьки дадуть відповідь на запитання опитувальника, слід підрахувати загальну кількість балів за кожною шкалою (ознакою). Відповіді оцінюють таким чином:

А – 4 бали; а – 3 бали; б – 2 бали; Б – 1 бал.

Отримана сума визначає вираженість ознаки. Максимальне значення за кожною ознакою – 20 балів, мінімальне – 5 балів.

Ознаки:

1. Вербалізація.
2. Надмірна турбота.
3. Залежність від сім'ї.
4. Придушення волі.
5. Відчуття самопожертви.
6. Побювання образити.

7. Сімейні конфлікти.
8. Дратівливість.
9. Зайва суворість.
10. Виключення внутрішньосімейних впливів.
11. Надавторитет батьків.
12. Придушення агресивності.
13. Незадоволеність роллю господині.
14. Партнерські стосунки.
15. Розвиток активності дитини.
16. Ухилення від конфлікту.
17. Байдужість чоловіка.
18. Придушення сексуальності.
19. Домінування матері.
20. Надзвичайне втручання в світ дитини.
21. Рівні стосунки.
22. Прагнення прискорити розвиток дитини.
23. Несамостійність матері.

### **Ставлення до сімейної ролі**

Описується за допомогою восьми ознак, їх номери 3,5, 7, 11, 13,17, 19,23: обмеженість інтересів жінки рамками сім'ї, турботами тільки сім'ї (3); відчуття самопожертви в ролі матері (5); сімейні конфлікти (7); надавторитет батьків (11); незадоволеність роллю господині дому (13); "байдужість" чоловіка, його невключеність до справ сім'ї (17); домінування матері (19); залежність і несамостійність матері (23).

### **Ставлення батьків до дитини**

**1. Оптимальний емоційний контакт** (складається з чотирьох ознак, їх номери – 1,14, 15, 21): спонукання до словесних проявів, вербалізації (1); партнерські стосунки (14); розвиток активності дитини (15); зрівняльні стосунки між батьками та дитиною (21).

**2. Зайва емоційна дистанція з дитиною** (складається з трьох ознак, їх номери – 8,9,16): дратівливість, запальність (8); суворість, зайва суворість (9); ухилення від контакту з дитиною (16).

**3. Надмірна концентрація на дитині** (описується вісьмома ознаками, їх номери – 2,4, 6, 10, 12, 18, 20,22): надмірна турбота, встановлення стосунків залежності (2); подолання опору, придушення волі (4); створення безпеки, побоювання образити (6); виключення позасімейних впливів (10); придушення агресивності (12); придушення сексуальності (18); надмірне втручання у світ дитини (20); прагнення прискорити розвиток дитини (22).

## БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю.Е. Алешина. – М.: Независимая фирма «Класс», 1999. – 208 с.
2. Андреева Т.В. Семейная психология / Т.В. Андреева. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
3. Дружинин В.Н. Психология семьи / В.Н. Дружинин. – Екатеринбург: Питер, 2006. – 176 с.
4. Кочарян Г.С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов / Г.С. Кочарян, А.С. Кочарян. – М.: Медицина, 1994. – 224 с.
5. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. – М.: Ин-т психотерапии, 2003. – 319 с.
6. Олафинович Н.И. Психология семейных кризисов / Н.И. Олафинович, Т.А. Зинкевич-Куземкина, Т.Ф. Велента. – СПб.: Речь, 2006. – 260 с.
7. Шнейдер Л.Б. Семейная психология / Л.Б. Шнейдер. – М.: Академический проект, Трикста, 2008. – 736 с.
8. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2000. – 672 с.

Кочарян Олександр Суренович  
Жидко Максим Євгенович  
Абдурахманова Ірина Василівна  
Харченко Світлана Григорівна

МЕТОДИКИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ  
У СІМЕЙНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

Редактор Т.Г. Кардаш

Зв. план, 2010

Підписано до друку 03.09.2010

Формат 60x84 1/16. Папір офс. №2. Офс. друк

Ум. друк. арк. 2,2. Обл.-вид. арк. 2,5. Наклад 60 прим.

Замовлення 266. Ціна вільна

---

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського  
«Харківський авіаційний інститут»  
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17  
<http://www.khai.edu>  
Видавничий центр «ХАІ»  
61070, Харків-70, вул. Чкалова, 17  
[izdat@khai.edu](mailto:izdat@khai.edu)